

gravibusque de causis noluerint precibus acquiescere illius concilii Patres, in quibusdam regnis saltem promulgata est lex, qua filii familias, qui inconsultis, obstantibusque parentibus, matrimonium celebrarent, declarantur civilibus iuribus omnibus tum quoad successionem, tum quoad haereditatem destituti, aliisque poenis obnoxii facti sunt.

Age nunc legem a politico regimine promulgari, qua coniugia mere civilia sanciantur; illico non pauci, cum stultorum infinitus sit numerus, se praecipites dabunt ad eiusmodi nuptias ineundas ingenti parentum afflictione et moestitia. Coguntur nihilominus innumeri cives iniquae legi illi se subicere, quae ipsorum cervicibus imponitur, quod nemo negaverit tyrannidem sapere, immo vero et esse quam maximam (23).

Vi praeterea eiusdem legis cogentur fideles tanquam legitimos filios illos admittere, quos religio, seu catholica Ecclesia uti spurios ac nothos declarat. Et quod consequens est, teneantur in iisdem agnoscere privilegia omnia, quibus ab Ecclesia privantur, quaeque tamen iisdem vindicat lex, dum legitimas decernit civiles nuptias.

Itaque respectu tum Ecclesiae, tum coniugum, tum prolis, tum denique civium universim constat veritas, quam enuncia-

» lassero i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consentimento de' » genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, e materia » d'odio anzichè di amore tra i consorti. »

(23) Quod si a regimine politico sanciente coniugium mere civile, lex quae sanciretur de nullitate coniugiorum, quae a filiis familias invitis parentibus inirentur, non ideo omnia evitarentur incommoda; siquidem facillime eiusmodi lex eludi posset, praesertim si reclamarent non alia de causa ipsis parentes obsistere, quam quod iuxta legem coniugium celebrare vellent.

Nec obstat etiam invitis parentibus posse filios familias inire nuptias ad normam concilii Tridentini. Nam res multo difficilior accidit, et qui eos ita coniungerent minime invenirent, si casum excipias, quo ipsi coram parochio reluctantem consensum ex improvviso elicerent, et tunc poenas gravissimas certissime incurrerent; qui vero coram magistratu civiliter nubent, id praestarent ad legis praescriptum. Sane experientia ostendit nonnisi rarissime id contingere; contra vero matrimonia civilia passim obtinent illis in regionibus, in quibus lex, de qua disserimus, obtinet.

vimus, nimirum legem, quae sub libertatis obtentu civilia cohonestat coniugia, in legem desinere verae libertati inimicam atque adeo esse tyrannicam.

CAPUT IV.

De argumentis pro lege de matrimonio civili.

Postquam coniugia ac legem, quae circa ea versatur, sub omni respectu expendimus, religioso, ethico, ac politico, restat ut argumenta excutiamus, quibus non ita pridem eiusdem legis fautores adnisi sunt eam cohonestare. Quod nisi sedulo praestemus, accusare nos merito possent adversarii, unam tantum nos audisse partem, remque sub una tantum facie spectasse, ac neglexisse rationum momenta, quibus ii permoti fuerunt ad eam promovendam. Dissimulare autem adversariorum argumenta non est ea refellere.

Ne vero *a priori*, ut aiunt, nobis eiusmodi argumenta confingamus, eaque ex penu nostro depromamus, nobis proposuimus maiori, qua fieri potuit, diligentia ea exhibere ex discussionibus, quae in Subalpinis comitiis, atque in Subalpino praesertim senatu habitae sunt, cum de hac lege sancienda ageretur. Quum enim incredibili ardore quaestio haec fuerit agitata, putandum est legis fautores argumenta omnia validiora attulisse sive ad refellendos adversarios, sive ad ipsam legem constituendam ac consolidandam. Haec nos fideliter semper pro viribus afferemus, plerumque verbum verbo reddemus, ne quidpiam virium ac valoris deperdant. Nos quidem plura ex his argumentis praeoccupavimus, alia etiam directe supra refellimus: attamen abs re non erit non pauca addere, plura etiam iterare, praesertim cum ipsi adversarii eadem principia eademque argumenta toties regesserint. Oratorum nomina silentio praeterimus (1), ac si quid acre dicendum nobis

(1) Nobis potius gratissimum est recensere nomina eorum, qui contra legem strenue pugnarunt; senatores saltem commemorabimus, qui eloquenter dis-

erit, id non contra personas, sed contra errores dicta esse volumus.

Ut autem ordini ac claritati inserviamus, proposita argumenta in classes varias distribuimus, prout legem propugnant sub aspectu politico, ethico ac religioso, ac singulos articulos in paragraphos etiam dividemus, ut singillatim hinc quidem obiectio, inde vero responsio oculis legentium subiiciantur (2).

ARTICULUS I. — Expenduntur argumenta pro lege sub aspectu potissimum politico.

§. I.

Spiritus cultioris aetatis ac principia Subalpini Gubernii.

Ab eo, qui legem comitiis Subalpinis proposuit, haec prolata fuerunt: « Antiqua ac recens patriae nostrae legislatio dependentem faciunt omnino validitatem contractus civilis matrimonii a consecratione religiosa, id est ab actu, in quo gubernium ac

seruerunt; fuerunt autem archiepiscopus Vercellensis, d'Augennes, ac nobilissimi viri Stara, Robertus d'Azeglio, Colli, Di Castagneto, Della Marmora, Della Torre, Pallavicino-Mossi, Sauli, Di Colubiano.

(2) Hae ipsa de causa quod nobis proposuerimus argumenta promere ex discussionibus, quae factae sunt circa legem de matrimonio civili in comitiis, atque in senatu, nullam rationem habuimus eorum, quae a nonnullis privatis scriptoribus hac super re exarata sunt. Nullam proinde mentionem iniecimus opusculi, quod hoc sub titulo vulgatum est: *De' principii razionali e di diritto positivo intorno al matrimonio. Saggio per Giovanni Siotto-Pintor deputato al parlamento sardo.* Cagliari 1852. Item alterius opusculi inscripti: *Del matrimonio come contratto civile e sacramento. Studi di Filippo Maineri.* Genova 1855. Qui furiosorum more debacchantur, deque iis scribunt, quae non callent; quibusque iure aptari possunt quae ait Apostolus I. Timoth. I.; 6. 7. « Conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant. » Verum quod magis ridiculum est, alter istorum, cum sit sacerdos, declamat adversus castam clericalem, quasi ipsum puduerit gradus sui. Adeo se abiecit! Caeterum nihil pene novi addunt iis, quae in comitiis et in senatu allata sunt. Idem dic de aliis eiusmodi opellis eiusdem ponderis, quas negleximus.

magistratus civiles nihil habent commune. At vero hoc consistere non potest cum spiritu, qui praesentem humanitatem in hac cultiori aetate informat, neque cum principis, quibus nostrum gubernium regitur (3). » Hinc novam legem proponit, qua statuatur primo quidem, ut coniugium civile non habeat effectus, nisi quatenus actus coniugii in registis magistratus civilis a contrahentibus conscribatur; deinde vero ut coniugium coram civili iudice celebrari possit, quum religiosa matrimonii consecratio locum habere non potuerit.

Responsio.

Duo igitur afferuntur motiva ad abrogandam antiquam recentemque legislationem circa matrimonium, et ad novam substituendam legem: tum videlicet *spiritus*, qui humanitatem seu civilem cultum aetate hac nostra informat, tum *principia*, quibus novum regitur Subalpinum gubernium. Sic etiam duo proponuntur nova hac lege decernenda; alterum, quod non possint frui effectibus civilibus, quorum matrimonialis contractus in tabulis actorum civilium non fuerit inscriptus; alterum vero, quod hic contractus ex se solo sufficiat ad legitimum constituendum coniugium, quoties et quacumque ex causa actus religiosus locum habere nequiverit. In his quaedam sunt satis aperta, quaedam vero velamine tecta. Nobis proinde onus incumbit eorum, quae aperta sunt, impietatem demonstrare, et velamen detrahere iis, quae conteguntur.

Catholicae legislationis, quae hactenus viguit, antiquandae, eiusque in locum protestanticae legislationis subrogandae causa prima adducitur *spiritus*, qui aetate hac nostra hodiernam humanitatem informat. Nimirum aliis verbis prima ratio est spiritus protestantismi, qui invasit magnam comitorum partem, praecipue vero leguleiorum, levissimorumque litteratorum, qui nec

(3) *Parlamento sardo. Camera dei deputati.* Tornata dei 12. Giugno 1852. pag. 317. col. 2.

religionem catholicam bene noverunt, nec protestantismum, cuius spiritu incauti homines informantur. Haec, ut innuimus, satis aperte fuerunt prolata ab eo, qui novae legis schema proposuit. Et sane, qui alius spiritus quam protestantismi, non quidem dogmatici, sed increduli ac negativi, potuisset homines informare, qui sub exquisitoris cultus specie non profitentur nisi religionis nomen, sed re et animo athei sunt practici? Qui exprotestantismo unice mutantur odium contra Romanum pontificem et contra Ecclesiam catholicam, a qua se vindicare gestiunt, ac interea tum catholicismum tum protestantismum despiciunt et irrident?

Utique talis est spiritus, qui longe lateque dominatur, agente potissimum Anglicanismo, qui tum per societatis biblicae Londinensis membra et cooperatores, tum per emissarios undique diffusos pecunia potissimum animarum mercaturam exercet, et ad perduellionem populos commovet tam religiosam quam civilem. Pessima autem haec dispositio illa est, quam exquisitoris cultus denominatione pseudo-politici cohonestant.

Pronum ex istis est colligere, spiritum huiusmodi haud pati posse legislationem de matrimonio christiano, prout novus legifer noster ingenue fatetur, imo et contendit; neque nos ei sinceritatem hanc crimini vertimus, nosque cum illo fatemur legislationem catholicam cum tali spiritu nullo modo posse consistere.

Ast quis hunc induxit spiritum, quis promovet, quis dilatare modis omnibus conatur? Hi ipsi, qui novam legem proponunt. Hi sunt, qui ova fundunt, qui ea fovant, ac demum excludunt.

Spiritus exquisitoris aetatis est *relativus*, et cum opinione publica immutatur. Alius fuit hic spiritus aetate rebellionis gallicae sub elapsi saeculi exitum; alius extitit sub restauratione, quam vocant; alius demum sub medium praesentis saeculi. Spiritus, qui vixit labente superiori saeculo, erat voltaerianismi spiritus et atheismi; sub restauratione fuit semi-christianus; huic successit spiritus protestantismi negativi, seu rationalismi. Quocirca si lex accommodari debet spiritui poli-

tioris aevi, ut isti contendunt, quem turbulentorum hominum opinio praevalens ingerit, ea debuit esse athea in epocha prima, semi-christiana in altera, prout nunc temporis debet esse protestantismo negativo informata. Huc nimirum tendunt generatim comitia Subalpina et aliquot gubernii illius moderatores. Quod si praevaluerint decursu temporis Mormonismus, communismus ac socialismus, ut lex sit huic *spiritui* accommodata, debet patrocinari polygamiae, immo vero et communitati uxorum ad normam rei publicae, quam Plato somniavit (4), et ita porro. Talis est sapientia nonnullorum conditorum legis in Subalpinis.

Iamque digressi sumus in alterum motivum novae istius instituendae legis ac veteri sufficiens; nempe *principia*, quibus *regitur novum Subalpinum gubernium*. Quenam principia haec in specie sint, nusquam satis expressa reperi; si tamen coniecturae locus dandus est ex factis publicis ac notoriis, quae sibi invicem raptim succedunt, operosum non est divinare. Videntur igitur esse voluntas opprimendi utrumque clerum, secularem scilicet et regularem; expoliatio ac depraedatio bonorum ecclesiasticorum; cauta ac per gradus procedens abolitio primi con-

(4) Sane Plato lib. V. *De republ.* ubi ex professo hoc de argumento agit, prius statuit generale principium pag. 449. « Omnia communia esse inter » amicos, » quod deinde paulatim evolvit, hinc constituit pag. 452.

« Veluti regi custodes atque pastores, ita viros mulieribus praeficere; » demum pag. 457. schema hoc legis proponit: « Horum virorum uxores » omnes omnium communes sunt, nulloque privatim ulli consuecitor. » Communes porro liberi sunt, neque pater filium, neque filius patrem » agnoscito; » et iterum paullo post: « Communes esse uxores, commu- » nesque liberos: si modo fieri possit; » tum pag. 460. « Quin et laxior con- » donanda est cum mulieribus congregandi licentia; » pag. 461. « Fratres » et sorores lex concedet una congregari, si sors ita tribuerit. » Nec obliviscitur ritus religiosi, subdens pag. 489. « Igitur festi quidam dies erunt legibus » constituendi, in quibus sponso et sponsas congregemus, et sacra et hymni, » qui nuptiis illis convenient, a poetis nostris instituuntur, nuptiarum autem » numerum *Magistratum arbitrio* permittimus. » *Platonis Opp. omnium* tom. II. in fol. graec. et latin. ex interpr. Serrani, ed. Henr. Stephani 1578. Omissa turpia quamplurima, quae ibidem *divinus* Plato constituit. Isti sunt fontes, ex quibus communistae hodierni aquas suas derivarunt.

stitutionis articuli, quo religio catholica sola Status religio declarata est; inductio Anglicanismi temperati; compressio bonorum et evectio pessimorum, ac demum effraenis carnis licentia. Talia sunt principia, quibus non pauci vellent fieri duces gubernii Subalpini, cum quibus profecto lex catholica antiqua et recens de coniugio religioso componi nequit. Idque ingenue fatendum est. Verum qui eiusmodi principia profitentur, meminisse deberent veteris illius effati: quod, qui spinas serit, tribulos colligat necesse est. Hi autem tribuli erunt anarchia, tumultus, perduelliones, direptio bonorum, destructio familiae et societatis.

Quod si eiusmodi sunt principia, quibus non pauci moderari vellent gubernio Subalpino, prout ex continenti publicorum factorum successione manifeste colligitur; cum impia ea sint, concludamus necesse est, piam esse non posse legem, quae cum illis componi debet. At forte norma gubernandi, cui innuit orator, ea est, quam in senatu regius minister proposuit: « Per hanc legem duo magna principia, inquit, in » actum deducuntur; alterum, quod gubernium sine ulla » prorsus exceptione de omnibus actibus civilibus leges ferre » debeat; alterum, conscientiae libertas (5). » At de duobus hisce magnis principiis mox plura dicemus.

Interim reliquum est, ut velum detrahamus ab iis, quae per novam legem decernenda proponuntur, sed veluti tecta ac obvoluta.

Primum est, quod non possint frui effectibus civilibus, quorum contractus relatus non sit in tabulas actorum civilium. Quasi nempe non alia fuerit ratio exigendi inscriptionem coniugii in publicis tabulis, quam statuendo, ut verum contrahatur coniugium validumque coram solo magistratu civili. Hic non est nisi fucatus praetextus. Siquidem pluribus aliis modis, quam per legem de matrimonio civili potuisset haec inscriptio obtineri. Nam statui poterat, ut, praeter actum religiosum, sive antea

(5) Senato del regno. Tornata del 16. Dicemb. 1851. pag. 189-90.

sive post, contractus coniugales omnes inscriberentur libris civilis magistratus, prout nonnullis in locis obtinet, praesertim in codice Neapolitano (6). Poterat provideri decernendo multam, aut poenam contra eos, qui eiusmodi inscriptionem negligerent. Poterat constitui, ut non fruerentur effectibus civilibus, qui simultanee utrique religiosae ac civili obligationi non satisfacerent, praecipiendo, ut fit in Anglia, ut civilis magistratus adesset actui religioso (7). Poterat, ut verbo dicam, pluribus aliis modis occuri, si hic revera legis finis praestitutus fuisset.

Verum valde fuit diversus: non nisi tegumentum fuit ad involvendam malitiam, quae intus latebat. Praecipuus scopus erat non modo actum civilem a religioso discernere; non modo dividere contractum civilem nuptiarum a sacramento: verum etiam tacite insinuare totam coniugii rationem in solo contractu civili adaequate consistere, ac persuadere essentiam coniugii ita constitui complerique per solum contractum civilem, ut sacramentum, seu ut ipsi loquuntur, actus aut ritus religiosus non sit nisi quid accidentale, ac superveniens actui iam in suo esse completo, adeoque possit, incolumi ipsa re, adesse aut abesse.

(6) Ita quidem in nonnullis regionibus cautum est, praesertim vero, ut diximus, in regno Neapolitano; attamen istud systema in praxi nec paucis nec levibus incommodis obnoxium deprehenditur. Cum enim statutum fuerit in codice Neapolitano sub gravissimis poenis, ut parochi non iungant coniugia, nisi prius contrahentes exhibeant testimonium magistratus civilis; quumque casus quandoque occurrant, in quibus parochi ex conscientia tenentur matrimonia iungere, magistratu prorsus rei in scio, inde fit, ut vexationibus non minimis subiacere debeant. Huius codicis articulum, qui huc refertur, paulo post describemus. Hac etiam de causa, ut antea adnotavimus, Mutinensis dux eiusmodi praescriptionem temperavit, et sic, dum obtinet finem, incommoda omnia sustulit.

(7) De qua tamen Anglica forma iam animadvertimus, ei inesse perniciosum principium, quod liberum contrahentibus relinquatur coniugium suum, prout libuerit, per actum religiosum consecrare, aut omittere: quod in illo regno, quod ad paganismum magis passibus accedit, mirum non est; ast in regione catholica, in qua fide tenetur matrimonium esse sacramentum, quis ferat?

Talem nempe fuisse scopum huius legis proponendae aperte liquet ex altero capite, quod sancendum proponitur. Etenim secundo loco dicebatur: *in casu, quo consecratio religiosa matrimonii haud potuerit locum habere, matrimonium ipsum coram iudice contrahi poterit.* Quibus in verbis totum latens virus continetur, hypocrisisque vaferrima. Nam decernitur matrimonium plenum et integrum haberi, cum coram solo iudice laico celebratur, adeo ut coniuges legitimi censi debeant, qui, omisso sacramento, consensum suum invicem coram laico praeberint, ac dummodo legis praescripto paruerint, tuto posse contrahentes negligere sacramenti susceptionem, utpote ceremoniam parvi nulliusve momenti.

Verum quidem est ab eo, qui legem proposuit, sermonem fieri de casu quo *consecratio religiosa haud potuerit locum habere.* Hoc nimirum est quod vaferrimam hypocrisin vocavimus; quasi scilicet de solo casu exceptionalis et contra legislatoris mentem voluntatemque ageretur; ac generatim religiosa consecratio maxime cordi haberetur. At si cordi aequae fuisset his legislatoribus ritus seu consecratio religiosa debuisset ob rationis paritatem constitui, ratum fore contractum religiosum illis in casibus, in quibus *actus civilis haud potuerit locum habere.* Ast illi maxime caverunt ab hoc sanciendo, quia contrarius omnino erat legis statuendae scopus, nempe ut actus seu contractus civilis ad exclusionem consecrationis religiosae sanciretur.

Praeterea non agi in hoc legis schemate de solis casibus exceptionalibus, cum actus religiosus locum habere nequit, ex eo patet, quod hi legislatores in totius legis schemate nec verbum nec syllabam adiecerint de necessitate actus religiosi, proclamaverintque separationem plenam, atque independentiam omnimodam matrimonii civilis a matrimonio religioso. Quod principium cum universale sit, constat ad omne coniugium extendi, et non ad solos casus exceptionales coarctari.

Deinde, si ex ipsorummet pseudo-politicorum doctrina coniu-

gium mere civile plenum perfectumque in essentia sua matrimonii est, ita ut nihil ei desit, quin eiusmodi coniuges tuti in conscientia sua esse valeant, manifestum est, non in solis casibus exceptionalibus, sed semper hac ratione ad normam civilis legis celebrari coniugia posse.

Demum; dato etiam, quod ageretur tantum in paxi de casibus exceptionalibus, eiusmodi restrictio non iam ex lege proposita dimanaret, sed unice ex conscientia subditorum. Etsi enim lex civile coniugium omnibus indiscriminatim proponat, tamen catholici, in quorum animis fides extincta adhuc non est, a ludicra illa celebratione, quae coram solo iudice laico sine actu religioso fieret, passim refugerent. Verum per se, et ex intentione legis celebratio proposita esset regulae instar, potius quam exceptionis, vel certe lapsu temporis paulatim exceptiones fierent communes, atque exceptiones esse desiderarent.

Concludamus itaque id quod unice verum est, fundamentum hoc, quod obtenditur ad legem istiusmodi statuendam, impietatem redolere, et hypocrisin sapere verba, quibus res sancienda proponitur.

§. II.

Politica libertas conscientiae.

Principium de conscientiae libertate unum est ex praecipuis motivis, quae prolata sunt, et proferri solent ad legem de connubio mere civili sancendam. Hoc afferebant deputati plerique omnes in comitiis Subalpinis (8); hoc non pauci senatores urgebant (9); huic denique insistebat minister regius, cui summopere cordi erat, ut lex proposita adoptaretur (10).

(8) *Camera dei deputati.* Tornata del 1. Luglio 1832. pag. 640 segg. item Tornata dei 2. Luglio pag. 655 segg. etc. etc.

(9) *Senato del regno.* Tornata dei 15. Dic. 1832. Tornata del 16. Dicembr. Tornata dei 18. Dicembr. etc. etc.

(10) Tornata dei 16. Dicembr. pag. 189.

Nihil frequentius in actis legislativis occurrit, quam *libertas conscientiae*; et quod praescriptio ritus religiosi obligatoria videatur contraria libertati conscientiae; quod non oporteat leges obligatorias statuere ad actum religiosum ponendum; quod in negotiis religiosis relinqui debeat absoluta libertas, alioquin sacrilegia fiunt; quod imponere obligationem ritus religiosi foret contra libertatem conscientiae; et ita porro; nam eadem crambes variis modis semper iteratur (11).

Responsio.

Ut hic etiam quadam methodo et ordine progrediamur in hoc excutiendo principio, inquiremus oportet 1. Quinam sint, qui tanto zelo principium proclamant de libertate conscientiae; 2. Quidnam veniat sub hanc denominatione libertatis conscientiae prout ab his usurpatur; 3. An sibi cohaereant, qui absolutam hae conscientiae libertatem proclamant; 4. Quanam sit vera ac germana conscientiae libertatis notio; 5. Num componi nequeat vera conscientiae libertas cum lege, quae ad ritum religiosum, ac nominatim ad formam Tridentinam obliget contrahentes.

Primo. Qui igitur amore flagrare videntur conscientiae libertatis, adeo ut illam solam in deliciis habere profiteantur, sunt ii ipsi, qui destinato consilio atque ex praeconcepto firmoque proposito iugiter continenterque libertatem conscientiae insecantur; sunt ii ipsi, qui persecutionem saevam et acerbam movent conscientiae libertati; sunt denique ii ipsi, qui nova quotidie inventa speculantur ad civium torquendam conscientiam; qui multas, carceres, exilia decernunt iis, qui, ne contra propriam conscientiam operentur, obsistunt viriliter iniustis ac iniquis huiusmodi libertatis conscientiae postulationibus. Nota omnibus sunt exilia Archipraesulum Taurinensis et Calaritani, eo quod noluerint contra propriam conscientiam

(11) Loc. citt.

acquiescere molitionibus atque machinationibus contra Ecclesiam excitatis, et participes fieri iniquorum consiliorum adversus illius libertatem ac independentiam a civili potestate; sunt ii ipsi, qui contra ius fasque omne naturale atque divinum post bonorum direptionem religiosos viros ac sanctimoniales a propriis domiciliis expellunt militari vi, ne iuxta propriam conscientiam Deo, cui votis se manciparunt, inserviant; sunt ii ipsi, qui delatoribus omnia impleverunt, ut verbum carpere possint ab Ecclesiae ministris, eosque vexant, deturbantque ex proprio, quo funguntur, officio; sunt ii ipsi, qui sinum ac viscera matris suae, Ecclesiae scilicet catholicae, per dies singulos discerpunt, ac misere lacerant, eo quod eam cernant impia haec sua molimina aversantem, ac bellum atrox intentant adversus Rom. pontificem, quem modis omnibus aut per se aut per improbos quosque publicis libellis, caenosisque ephemeridibus pretio conductis proscindunt; sunt ii ipsi, qui a nulla re magis abhorrent, quam a vera libertate conscientiae, quam odio revera habent et abominantur (12).

(12) Apposite cit. Carillo haec de libertate conscientiae nostrorum pseudo-politicorum idolo habet: « *Libertà di coscienza.* E nel vero, guardate gli autori » della nuova infernale dottrina, al labbro ed alla mano: la voce è di Giacobbe, » ma la mano è di Esaù. *Libertà di coscienza!* E questo il loro credo, la loro » fede, la loro religione. Ma diteci adunque, uomini dalle parole melate, e » dalla mano di ferro, moderati delle cento politiche e delle cento morali, » diteci: E forse per favorire la libertà delle coscienze, che voi laici, e niente » più che laici qualunque sommità occupiate nella gerarchia civile, stracciate » canoni e concordati, imponete à cattolici le vostre leggi anticattoliche, » strappate alle greggi i vescovi, gl' imprigionate, li spogliate, li cacciate in » esilio poveri e raminghi, sol perchè cattolici di coscienza e di opere? » Cacciate ordini religiosi, e ne divorate le proprietà consacrate dalla legge, » dalla natura, dalla religione. - Stravolgete opere pie, e profanate la sacra » volontà de' testatori; e sul vostro esempio, e sotto l'egida vostra lasciate » che clero, vescovi e papa, e chiesa cattolica e religion dello stato sieno » trascinati nel fango da una turba incivile ed impudente, che disonora i » governi, e ricondurrebbe l'età de' barbari? - *Libertà di coscienza!* Eh no: » ditela libertà rivoluzionaria, libertà tiranna. Ella si vanta la mandataria del » popolo, e brutalmente flagella la coscienza e la libertà del popolo. - Si serve » del protestantismo per minare il cattolicesimo, e colle leggi e colle compre

Dum proinde audis, istiusmodi homines clamare libertatem conscientiae, eam summis laudibus ac praeconiis extollere, ac veluti optatum bonum tandem acquisitum ceu fructum exquisitioris humanitatis huius aevi plenis buccis proclamare, nonne tibi in mentem subit oraculum Christi Domini Salvatoris nostri: *Attendite a fermento Pharisaeorum, quod est hypocrisis?*

Secundo. At quidnam istiusmodi homines significant sub libertatis conscientiae phrasi? Profecto non aliud apud eos hoc nomine significatur, quam quod haeretici protestantes, quorum spiritu ac principiis reguntur; quam quod abiecti increduli infimae classis, scilicet voltaeriani; quam quod rationalistae vulgares, dum et ipsi has voces usurpant, designant. Eiusmodi autem significatio bifariam dividitur scilicet in negativam, et in positivam; utramque singillatim expendamus oportet.

In sensu negativo verbis *libertatis conscientiae* significant, se neminem pati velle, qui sibi adversetur, adeoque libertatis nomine ferendos esse negant eos, qui aut dictis aut factis sectantur principia omnino opposita iis, quae isti libertatis assertores profitentur. Hos vocant libertatis inimicos, eosque excludi volunt a publicis officiis, a magisterio et institutione iuventutis in litteris, bonis artibus ac religione; excludi eos volunt a quovis magistratu: potissimum vero exclusum volunt influxum utriusque cleri in populi mores, disciplinam atque instructionem, ut liberi ipsi omnino sint, veluti a spectris, quae perturbare eos quoquomodo possent, taciteque arguere et com-

» voci del più osceno giornalismo bandisce guerra mortale ad ogni culto
 » positivo. Intanto mentre ogni libertà cade sotto il despotismo della rivolu-
 » zione, che domanda la libertà del culto, per avere licenza di ridersi di ogni
 » culto. - Domanda la libertà politica per aver licenza di non soggiacere a
 » nessun reggimento politico. - Domanda la libertà di coscienza per manife-
 » stare al mondo, che debbono finalmente perire il dovere e la coscienza. A
 » costoro sta bene, che si dia un matrimonio civile, ossia profano e brutale
 » per isciogliere da ogni reliquia di diritto divino le loro rilasciate coscienze.
 » Se tale è l'acquisto della civiltà moderna, anzichè ricercare proseliti,
 » farebbe meglio a coprirsì di rossore, e rientrar nelle tenebre. » *Istituzioni*
 » *delle leggi civili di Napoli* pag. 330-331.

monefacere, ut se avertant a viis pessimis, quibus incedere vellent. Itaque libertatis conscientiae titulo neminem sibi volunt verbo, aut re contradicere, ideoque bonis omnibus acre bellum indicunt. Neque hoc novum est; tales erant duobus aut ter mille ab hinc annis, qui iamdiu hanc eandem libertatem conscientiae consecrabantur: « Considerat, aiebat David, peccator iustum, » et quaerit mortificare eum (13). » Dixerunt (impii), subdit » auctor Sapientiae, cogitantes apud se non recte: circumve- » niamus iustum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est » operibus nostris, et impropertat nobis peccata legis, et » diffamat in nos peccata disciplinae nostrae... tanquam nugaces » aestimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tanquam » ab immunditiis (14). » Exinde originem trahit illa insectatio bonorum ac dira vexatio, quam seditiosi homines rerumque novarum cupidi quovis tempore excitarunt adversus religionem, non minus quam adversus saniozem politicen (15).

In sensu vero positivo, *libertas conscientiae* significat 1. emancipationem omnimodam ab Ecclesiae auctoritate, legibus ac disciplina; ita ut nullam prorsus Ecclesiae rationem habeant, quidquid statuat, praecipiat, et comminetur. Veluti filii exleges ac omnino feriati a quovis fraeno, ab Ecclesia, seu quod idem est, a religione divina emancipationem proclamant. Nam cum nulla alia sit vera religio divina praeter catholicam, huius excusso iugo, iam iugum excutitur religionis divinae positivae. Ea vero, quam isti sibi effingunt, religio, quamque etiam magnificis verbis amplificant, non est nisi ens rationis, et phantasma, a quo nihil pertimescunt contra conscientiae latratus.

(13) Ps. XXXIV. 32.

(14) Sap. II. 1-12 seqq.

(15) Istorum imaginem graphice nobis iamdiu exhibuit Sallustius *De republ.* Epist. I. n. 5. « Factiosi, inquit, regunt, dant, adimunt quae lubet; innocentes » circumveniunt, suos ad honorem extollunt; non facinus, non probrum, aut » flagitium obstat, quo minus magistratus capiant; quod commodum est, » trahunt, rapiunt; postremo, tamquam urbe capta, lubricine ac licentia sua » pro legibus utuntur. »

Significat 2. emancipationem cupiditatum et carnis praecipue, ut licentiae ac libidini toti se dedant, renoventque ethnicorum impudentiam in spectaculis, in theatris, in libris, in picturis, in foeminarum commutatione, communitate, in abolitione coniugii, ad quam ut viam sibi parent, incipiunt a statuendo coniugio civili, ut sic progredi possint ad divortia, ad polygamiam et ad ea, quae pone sequuntur. Atque haec ratio est, cur in huius legis discussionibus frequenter adeo fiat mentio libertatis conscientiae.

Significat 3. libertatem mali impune patranda sub quovis respectu, confingendi sibi et profitendi quam malunt religionem; sectandi quam vocant propriam *convictionem*; perturbandi societatem, ac nova quaeque moliendi; demagogiam, si opus fuerit, proclamandi; perveniendi quavis ratione ad honorum verticem, ad regimen politicum moderandum, et ad quidlibet audendum.

Sane nisi hic finis supremus esset istiusmodi libertatis conscientiae, quam sibi huius libertatis assertores proponunt, licet diverso sub gradu, peculiarique sub adpectu, prout unusquisque affectus est, quid opus esset eiusmodi libertatis conscientiae solemniter adeo proclamatione? Equis non fruitur libertate conscientiae ad obsequendum religioni, ad Dei et Ecclesiae mandata servanda; ad templa celebranda; ad frequentanda sacramenta; ad pietatem consecrandam; ad misericordiae opera excolenda; atque, ut verbo omnia complectar, ad bonum quodvis operandum? Numquid aliquando boni ac pii petierunt sibi dari libertatem conscientiae in religione catholica, et in statu vere catholico? Immo vero ii erant in plena huius libertatis possessione. Si quando eam reclamarunt, reclamarunt sub tyrannide ethnicorum ad liberum suae religionis exercitium; reclamarunt sub vexatione haeticorum ad eundem finem; reclamarunt, uti et nunc reclamant a pseudo-politicis, licet frustra; nam ethnici, haetici, increduli ac pseudo-politici nunquam bonis libertatem, quam pro se petunt et efflagitant, concedunt; suntque vere ex illorum numero, quorum *viscera crudelia* in Bibliis dicuntur.

Itaque in Ecclesia atque in statu catholico, non boni ad faciendum bonum libertatem conscientiae flagitant, sed mali ac pessimi quique venundati ad faciendum malum libertatem exoptant, ut libere vivant, aut in indifferentia quiete degant, ut id liceat quod libet. Hi similes sunt perversis illis Iudaeis, qui, cum in vera religione adhuc florente tranquille quiescerent, libertatem conscientiae sibi dari petierunt, ut a lege mosaica recederent; « In diebus illis exierunt ex Israel filii iniqui, et » suaserunt multis, dicentes : eamus et disponamus testamen- » tum cum gentibus, quae circa nos sunt.... et bonus visus est » sermo in oculis eorum. Et destinaverunt aliqui de populo, » et abierunt ad regem : et *dedit illis potestatem ut facerent » iustitiam gentium*, et aedificaverunt gymnasium secundum » leges nationum (16). » Rex assensus est, immo « iussit » aedificari aras et templa (17). » Sic isti pseudo-politici religionis catholicae pertaesi, deserentes instituta maiorum inierunt foedus cum Valdensibus Genevensibus, Hugonottis, Anglicanis aliisque haeticis, una cum secretis quibusve sectis, quarum scopus est omnem religionem revelatam destruere, libertatem conscientiae proclamaverunt ad turpissima omnia facinora impune perpetranda. Templa protestantibus erexerunt, bellum excitarunt adversus religionem catholicam, et adversus Romanam Sedem, utpote solam divini depositi custodem atque tutricem; exagitarunt quotquot fideles catholicae Ecclesiae observatores, verique Dei cultores repererunt aut reperiunt, sub hisque auspiciis libertatem coniugiorum adstruere aggressi sunt.

Tertio. Ast cohaerentne sibi isti libertatis conscientiae absolutae assertores et vindices? Nullo modo. Nam hi ipsi sunt, qui iuramenta exigunt et imponunt quoties id sibi suisque negotiis expedire arbitrantur. Iusiurandum exigunt ab omnibus ad *Statutum* fideliter servandum, atque in sua integritate custodiendum, nominatim ab iis, quos publicis negotiis praefi-

(16) I. Machab. I. 12-13.

(17) Ibid. v. 19.